

કાઠિયાવાડ ઇતિહાસની ભૂગોળવિધા.

ધણા વધારા મુધારા સાથે
આવૃત્તિ ત્રીજી.

વેપારી બીજા સાથે.
નવા નદશા પ્રમાણે હકીકતની ભૂગોળ, હીન્દો
સાનના શબ્દો; તથા વણી સરસ રીતે
ગોઠવેલ ધાતો સહીતની.

રજનાર ને છપાવનાર,
દવે ગોવિંદજી ભક્ષ્મીરામ.

નાના, મોટા નદશા બનાવનાર.
વહવાણુ શેહર (કાઠિયાવાડ.)

અમદાવાદ

“ સુનિયત ” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપી.

સંવત ૧૯૫૮.

સને ૧૯૫૩.

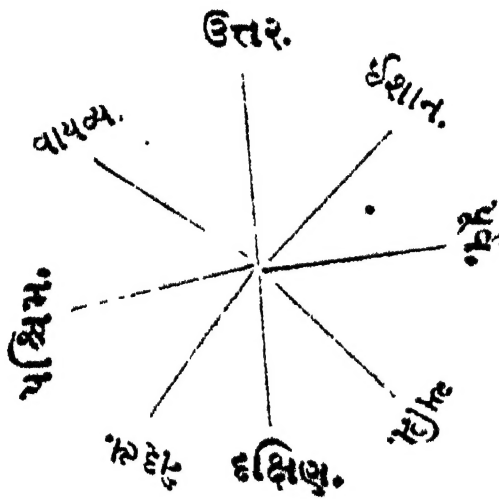
કિંમત રૂ. ૦-૧-૦.

દિશાઓ.

જે દિશામાં સૂર્ય ઉગે છે, તેને પૂર્વ અથવા ઉગમણી દિશા કહે છે. જે દિશામાં સૂર્ય આથમે છે, તેને પશ્ચિમ અથવા આથમણી દિશા કહે છે.

પૂર્વ દિશાભણી મેં કરી ઉભા રહીએતો ડાબા હાથ ભણીની ઉત્તર દિશા અને જમણા હાથ તરફ દક્ષિણ દિશા કહેવાય છે.

નકશાની દિશાઓ જાણવાનો કોડો.

નકશા ભણી મેં કરી ઉભા રહીએ તો મથાળે ઉત્તર દિશા, નીચે દક્ષિણ દિશા, ડાબા હાથ તરફ પશ્ચિમ દિશા, અને જમણા હાથ તરફ પૂર્વ દિશા આવે છે.

ઉત્તર ને પૂર્વ દિશા વચ્ચેનો ઇશાન ખૂણો, પૂર્વને દક્ષિણ દિશા વચ્ચેનો અગ્નિ ખૂણો, દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશા વચ્ચેનો મઝત્ય ખૂણો અને પશ્ચિમ તથા ઉત્તર દિશા વચ્ચેનો વાયવ્ય ખૂણો કહેવાય છે.

દ્વિવેદી જોવિંદજી કૃત. સૌરાષ્ટ્ર દેશની ભૂગોળ વિધા.

કાઠિયાવાડનું અસલ નામ ‘સૌરાષ્ટ્ર’ હતું પણ જ્યારથી આ મુલકમાં કાઠી આવીને વસ્યા અને પોતાના બળથી હુંડ, ઘાડ અને ચડાઈઓ કરવામાં પ્રખ્યાતી પામ્યા, ત્યારથી સૌરાષ્ટ્રનું નામ “કાઠિયાવાડ” પડ્યું.

સીમા—ઉત્તરે કચ્છનો અખાત ને કચ્છનું રણ, પૂર્વે ખંભાતનો અખાત તથા અમદાવાદ જીલ્લો; દક્ષિણે તથા પશ્ચિમે અરબી સમુદ્ર આવેલો છે.

કાઠિયાવાડ ઈલ્લાકાને ઉત્તર, દક્ષિણ અને પશ્ચિમ એ ત્રણે બાજુએ પાણી આવેલું છે તેથી તે દ્વીપકલ્પ કહેવાય છે. ને કાઠિયાવાડ મુંબઈ ઈલ્લાકાની પશ્ચિમે છે, તેનું મુખ્ય શહેર રાજકોટ છે, તેમાં પોલિટિકલ એજન્ટ રહે છે. એ એજન્સિના નીચે મુજબ મુખ્ય ચાર ભાગ પાડેલા છે તે દરેક ભાગમાં અલગ આસિસ્ટન્ટ પોલિટિકલ એજન્ટ રહે છે તે પોલિટિકલ એજન્ટ સાહેબને મદદ કરે છે.

ચાર વિભાગ ને મુખ્ય શહેરનાં નામ.

૧ ઝાલાવાડમાં વઢવાણ,	૨ ગોહલવાડમાં સોનગઢ.
૩ સોરઠમાં જેતલસર.	૪ હાલારમાં રાજકોટ.

દરેક પ્રાંતમાં વધારે બંદોબસ્ત માટે થાણાં બેસાડેલાં છે ને તે દરેકમાં થાણદાર રહે છે; તે થાણાં નીચે મુજબ.

ઝાલાવાડમાં—વઢવાણ સિવિલ સ્ટેશન, ચોટીલા, બોયકા, દસાડા, વિઠ્ઠલગઢ અને પાલિયાદ.

ગોહલવાડમાં—સોનગઢ, ચોટ, ડાઠો, ચમ્પારડી, અને બાબર.

સોરઠમાં—જેતલસર, બમસરા, ડેડાણ અને લોખાંડા.

હાલારપ્રાંતમાં—ફાળકોટ, માલીયા, દ્રાક્ષા, લોધિકા, મૂળીલા પગેરે.

ગાયકવાડી તથા ફિરંગી સંસ્થાનેને સાથે ગણતાં આ ઈલાકા-
નું ક્ષેત્રફળ સુમારે ૨૩૫૦૦ ચોરસ મૈલ છે, તેની લંબાઇ દ્વારકાંથી
ભાવનગર સુધી ૨૦૦ મૈલ છે ને પહોળાઇ જીંજીંવાડાથી દરિયા કિ-
નારા સુધી ૧૭૦ મૈલ છે. ને વસ્તી પચીસલાખ માણસની છે
તથા વરસની ઉપજ આશરે એક કરોડ ત્રેપનલાખ રૂપિયાની છે.

દેશી રાજ્યના જથ્થાથી પડેલા દશ પ્રાંતનાં નામ.

(૧) ઝાલાવાડ (૨) ગોહિલવાડ (૩) ઉંડસરવૈયાવાડ (૪) બામરીયા-
વાડ (૫) કાઠિયાવાડ (૬) સોરઠ (૭) બરડો (૮) હાલાર (૯) મચ્છુમંડો
(૧૦) ચોખામંડળ.

પ્રાંતવાર વર્ણન.

(૧) ઝાલાવાડ પ્રાંત.

ઝાલો કરીને રજપૂત થઈ ગયો તેના નામપરથી આ પ્રાંતનું
નામ “ઝાલાવાડ” પડ્યું છે.

સંસ્થાન—ધ્રાંગધ્રા, લીંબડી, વઢવાણ, વાંકાનેર, થાન, લખતર,
સાવલા, ચુડા, બજાણા. એ શિવાય બીજાં ૪૫ નાનાં સંસ્થાન છે.

નદીઓ—વઢવાણનો ભોંગાવો, લીંબડીનો ભોંગાવો, ફલકુ,
બોમણ, મચ્છુ, સુકભાદર, કંકાવટી અને વાંસણ.

પર્વત—ધ્રાંગધ્રા તથા સાવલા આગળ ઠાંગા ડુંગરની મળી
ગએલી હાર છે, ને તે વિના ચોટીલો, મદાવો, અને માંડવધાર છે.

સરોવર—નળ.

જોડાનામ—ધ્રાંગધ્રા, હજવદ, સીયા, મેથાણ, વાંકાનેર,
લીંબડી, લીંબણી, માણસીયા, વઢવાણ, નાગનેશ, ખોડુ, રામપરા,
વરવડી, લખતર, થાન, સાવલા, ચુડા, મુળી, બજાણા, દસાડા, ભો-

ચકા, પાટડી, બડકવા, દુધરેજ, ઝીંજુવાડા, વણા, તણુસાણા, ડોળીયા વગેરે.
ઉપજ—કપાસ, ખાજરી, ધર્ડા, ચણા, જુવાર, કઠોળ વગેરે.

પ્રખ્યાતી.

ધ્રાંગધ્રા. ઝાલાવાડમાં પેહેલા વર્ગનું ને મુખ્ય શહેર છે. તેમાં તાંબા પીતળનાં વાસણ તથા પથ્થરની ધંટીઓ, વાટકા વગેરે સારા બને છે. લીંબડી તેમાં રૂપાનો થળ ચડાવેલ સૂડીયો સારી થાય છે. વઢવાણુ. તેનું અસલ નામ વર્ધમાનપુરી હતું. તેમાં પથ્થરને સાબુ થાય છે. સાંથી ૧૧ ગાઉ છેટે કાંપ છે તેમાં આસિ. પોલિટીકલ એ-જન્ટ રહેછે. વાંકાનેર તેમાં જડેશ્વર મહાદેવની જગા છે. આ ગામમાં ચોક્ષાળ સારા બને છે. તથા વણકરનું કામ સાઈ થાય છે સાયલા તેમાં લાલા ભગતની જગાનું ધામ સાઈ છે. તથા તેને “ ભગતનું ગામ ” પણ કહે છે. મુળી. તેમાં સ્વામિનારાયણનું મોટું મંદિર છે. પાટડી તેમાં વડાગઈ મીઠું સાઈ થાય છે. થાન માટીનાં વાસણ ઘણાં સારાં થાય છે. આ પ્રગણામાં કાચલાની ખાણો પણ છે. હુળવદ એ ધ્રાંગધ્રાની રાજધાનીનું શહેર હતું. તેમાં પથ્થરની ધંટીઓ, પાણાવાટકા વગેરે થાયછે. નાગનેશ મુકબાદર નદીપર વઢવાણુનો મહાલ છે. તેમાં સાડલા સારા થાયછે. ચોકડી ચુડા તાબાનું ગામ છે તેમાં ચરમાળિયાનાગનું દેરું છે. જાંણુ લીંબડીની જુની રાજધાની હતી. તેમાં વોરાની વસ્તી ઘણી છે. ખોડુ વઢવાણુ તાબાનું ગામ છે તેમાં પથ્થરની ખાણો છે. કુડા વડાગઈ મીઠું સાઈ થાય છે. ટીકર ચોક્ષાળ સારા બને છે.

(૨) ગોહિલવાડ પ્રાંત.

ગોહિલ નામના રજપૂતો રહેતા હતા. તે ઉપરથી આ પ્રાંતનું નામ ગોહિલવાડ પડ્યું છે.

સંસ્થાન—ભાવનગર, પાલીતાણા, વળા, લાડી, લીંબડા, એ

વિના ખીખાં નાનાં ૨૦ સંસ્થાન છે.

ગાયકવાડનાં સંસ્થાન—દામનગર ને સીઆનગર.

ખંદર—ભાવનગર, મહુવા અને સુલતાનપુર.

નદીઓ—ભાવનગરની ખાડી, શેત્રુંજી, માલણ, ધાતરવડી, ઘેલો, કાલુભાડ, બગડ, ને ઉતાવળી વગેરે.

પર્વત—શેત્રુંજી, વાલાકગીરકે મોરધાર, લાંબધાર, અને તલા-
બનો ડુંગર વગેરે.

મોટાં ગામ—ભાવનગર, સિહોર, કુડલા, મહુવા, મઢડા, ખો-
ટાદ તલાબ, તાપજ, રાજુત્રા, પાલીતાણા, ગારીયાધર, વળા, લાડી,
સોનગઢ, લોંબડા, ઘોળા ને નીંગાળા.

પેદાશ—ઘઉં, કપાસ, બાજરી, જુવાર, કઠોળ, શેરડી.

પ્રખ્યાતી.

ભાવનગર પેહેલા વર્ગનું શહેર છે. તે ખંદરને રેલવેસ્ટેશન
છે. તેમાં હાઇસ્કૂલ છે. તથા કાપડ વણવાનો પ્રેસ છે. પાલીતાણા
તેની પાસે શેત્રુંજી ડુંગર છે. તે ઉપર આવક લોકોનાં દેરાં છે. વળા
ઘેલા નદી ઉપર છે. તેની પશ્ચિમમાં વલ્લભીપુરનું ખંડેર છે. સિહોર
માંબા પોતળનાં વાસણુ, ભાંગને ચુનો વખણાય છે. લાંથી થોડે છેટે
રાણીઓ ડુંગર છે. તેમાં પથ્થર સારા નીકળે છે. કુંડલા. તેમાં વાસણુ,
ટોલીયા, ખોગીર ને લોઢાના કાંટા સારા બનેછે. મહુવા લાંના બાગમાં
નાગરવેલનાં પાન ને નાજિએર થાય છે ખોટા, રેલવે સ્ટેશન છે લાં
હમીરખાન પીરની જગા છે. તળાબ આ નામ તાળવ દેલના નામ
ઉપરથી પડ્યું છે. આવક લોકનાં દેરાં ધણાં છે. મઢડા સ્વામિનારાય-
ણનું મોટું મંદિર છે. અહીં સેહેજનંદ સ્વામી ઈ. સ. ૧૮૦૩માં
સ્વર્ગે વાસ થયા હતા. હાથિખ ભાવનગરના મહારાજ સાહેબ હવા
આવા બાથ છે. ખોપનાથ હવા ખાવાનું ને જાત્રાનું ઠેકાણું છે લાં

દીવાદાંડી છે અને ત્યાં બ્રહ્મકુંડ હોવાથી ગોહેલ રાજાનું મુંડન થાય છે. જુમલી. ત્યાં પીળા માટી નીકળે છે તે ધાતુનાં વાસણને ઝાળવાના કામમાં આવે છે. ડુંગર તેની પાસે ગેરવો ડુંગર છે. તેમાંથી ગેર નીકળે છે. ભાદ્રેડ અહીં રૂપમેવાને શ્રીકૃષ્ણ હરાવ્યો હતો. ખુટવડા તેની પાસે ચિત્રાધાર છે તેમાં ઐશ્વની ગુફાઓ છે. કોળીઆક ત્યાં દરિયા કાંઠે નકળ ગ મહાદેવની જગા છે. તેની સ્થાપના પાંડવોએ કરી કહેવાય છે. ભાંડારીયા તેની પાસે માળનાથ ડુંગરો છે તેમાં માળનાથ મહાદેવ છે. ઘોળા ત્યાંથી ધોરાજી લાઈ ન શર થાય છે.

(૩) ઉંડસરવૈયાવાડ પ્રાંત.

સરવૈયા રજપૂતોના નામપરથી આ પ્રાંતનું નામ પડ્યું છે.

સંસ્થાન—દાઠા, ગણધોળ, ચોક, એ વિના ૨૦ નાનાં છે.

પર્વત—ગીર, (નાનોગીર) એ નામથી ઓળખાય છે. તેને કેટ-

લાક લોક વાલાકગીર કે મોરધાર પણ કહે છે.

નદી—ખગડ.

મોટાં શહેર—દાઠા, ગણધોળ, ચોક અને મોણપોર.

પેદારા—કપાસ, ઘઉં, જાનરી, જુવાર અને કઠોળ.

(૪) બાખરીયાવાડ પ્રાંત.

“બાખરીયા” જાતના રજપૂતોના નામ પરથી આ પ્રાંતનું નામ “બાખરીયાવાડ” પડ્યું છે. આ પ્રાંતમાં ઘીની પેદારા ઘણી છે; તે તે બહારાખાહ બંદરથી પરદેશ જાય છે.

સંસ્થાન. બહારાખાહ, કેડાણ, એ સિવાય ૩૦ નાનાં છે.

નદીઓ—ધાતરવડી, રાહડી, ધોળાકાંઈ, રૂપેણ તે માલણ.

પર્વત—ગીરનો કેટલોએક ભાગ આવેલો છે.

મોટાં જામ—બહારાખાહ, કેડાણ, રાજુલા, વડાળ વગેરે.

પેદાશ—ખાજરી, જુવાર, કપાસ, કઠોળ, શેરડી.

(૫) કાઠિયાવાડ પ્રાંત.

કાઠિયોકાના નામપરથી આ પ્રાંતનું નામ પડેલું છે. તેમાં કાંખી-ઓ ને ઘોડા વખણાય છે.

સંસ્થાન—જસુ જુ, જેતપર, બગસરા, ચોટીલા, આણંદપુર, પાલીયાદ બાજરા, ભડલી, બીમેરા, મેવાસા, સુદામડા. એ શિવાય ખીજાં ૪૨ નાનાં સંસ્થાન છે.

ગાયકવાડી સંસ્થાન—અમરેલી ને ધારી છે.

મુખ્ય ડુંગર—માંડવધાર, ચોટીલા, ઠાંગા ને મદાઉના ડુંગરા.

નદીઓ—લીલભાદર, ગોંડલી, શેટ્ટાજી, ગોમા ને સુકભાદર.

ગામ—જસદણ, વીંછીયા, ખીલખા, જેતપુર, મેંદરડા, ચીતળ, વસાવડ, બગસરા, ચોટીલા, આણંદપુર, પાલીયાદ, બાજરા, કોટડાપીઠા, સુદામડા વગેરે.

પેદાશ—ઘઉં, કપાસ, ખાજરી, કઠોળ, શેરડી વગેરે.

પ્રખ્યાતી.

અમરેલી. ગાયકવાડને તાબે છે. તેમાં ચોક્ષાળ ને સુતરાઉ પા-
થડીયો સારી થાય છે. બગસરા ચોક્ષાળ, સાડલા ને ખાદીનાં લુગડાં
સારાં થાય છે. ચોટીલા તેની પાસે ચોટીલો ડુંગર છે, તે ઉપર ચોંડ
ખાતાનું દેડે છે. પાલીયાદ તેમાં વીસામણ ભગતની જગા છે. જેતપુર
ભાદર નદીને કાંઠે છે. તેમાં બે લાખ રા. ખર્ચાને પુત્ર બાંધ્યો છે તે
બેવા લાયક છે. ખીલખા આંહી સગાળશા શેઠ થયા. બાજરા
અર્જુનના પુત્ર બાજરાદાસની સગાઈનીનું શેઠેર હતું. જેતલસર સો-
રઠ પ્રાંતના આસિરદાટ પોલિટિકલ એજન્ટ રહે છે, ને લાંથી જુનાબદ
સર થાય છે. વસાવડ નામર દેશાધતું રાજ છે. તેમાં વાસા

બરવાડનો નેશ હતો તેથી આ નામ પડ્યું છે.

(૧) સોરઠ પ્રાંત.

“આખા ઇલાકાનું નામ સૌરાષ્ટ્ર” હતું પણ હવે નો આ પ્રાંતનું નામ સોરઠ રહેલું છે.

સંસ્થાન—જુનાગઢ, બાટવા, ને અમરાપુર.

ગાયકવાડી સંસ્થાન—કાડીનાર.

નદીઓ—ભાદર, બુધ્ધી, ઓઝાત, સાંબળી, કાંબ, હિરણા, સામત, સિંગવડો, સુરેખા, કપીલા, સરસ્વતિ, મેધળ.

પર્વત—ગીર અને ગીરનાર.

બંદર—માંગરોળ, વેરાવળ, કાડીનાર, ને ચોરવાડ.

ગામ—જુનાગઢ, વેરાવળ, ઉના, કુતીઆણા, પ્રભાસપાટણ, વંથળી, ચોરવાડ, દેલવાડા, ગાધકડા, માંગરોળ, બાટવા, માણાવદર, ગીદડ, માણેકવાડા, બગસરા વગેરે.

પેદાશ—કપાસ, બાજરી, જુવાર, શેરડી વગેરે.

પ્રખ્યાતી.

જુનાગઢ પેહેલા વર્ગનું શહેર છે. ત્યાં ટંકશાળમાં દીવાનશાહી કારી પડે છે. નરસિંહ મેહેતો અહિં થયા તેની પાસે ગીરનારનો ડુંગર છે. તે ઉપર શ્રાવક લોકનાં દેરાં છે. ચોરવાડ નાગરવેલનાં પાન સારાં થાય છે. પાટણ તેનું બીજું નામ સોમનાથ પાટણ કે પ્રભાસપાટણ છે તે તિર્થની જગા છે તેમાં સોમનાથ મહાદેવનું મોટું દેજું છે. દીવ દિરંગીનું ગામ છે તેમાં હજીવો, નાળિયેર, કાપડ ને હાથીદાંતનાં રમકડાં થાય છે. વેરાવળ ઈમિવડો નદીપર હવા ખાવાનું ઠેકાણું છે. અહીં ડુંગળી બહુ સારી થાય છે.

વંથળી તેનું બીજું નામ વામનસ્થળી હતું. તેમાં તાંબા પી.

તળનાં વાસણ અને લોઢાનો ઘાટ થાયછે. માંગરોળ નાગરવેલનાં પાન થાયછે. સુખડને હાથીદાંત કોતરવાનું કામ સાફ થાયછે. તેની પાસેના દરિયામાં રાતાં પરવાળાં નીકળેછે. કોડીનાર ગાયકવાડી ગામ છે. તેની પાસેના દરિયામાંથી ધોળાં પરવાળાં નીકળેછે. તુળશીશ્યામ તિર્યંની જગાછે. તેની પાસે ઉના પાણીના કુંડછે. મુળદ્વારકાં. શ્રી કૃષ્ણ પ્રથમ આંહી રહેતા પછી દ્વારકાં પોતાની રાજધાની કરી. ગીરનાર આ પર્વત ઉપર પાંચ શિખરછે. તેનાં નામ ૧ અંબા માતાના શિખર ઉપર અંબાજીનું દેડુંછે. (૨) સૌથી ઉંચું ગોરખનાથનું ૩૬૬૬ પૂટછે. (૩) ઓધડ શિખર (૪) ગુરુદત્તાત્રય (૫) કાળકા શિખરછે. આ પર્વત ઉપર ત્રણ કુંડછે. (૧) ગૌમુખી, (૨) હનુમાન ધારા, (૩) કમંડળ.

(૭) બેડો પ્રાંત.

બરડા પર્વત ઉપરથી આ નામ પડ્યું છે સંસ્થાન. પોરબંદર. નદી. બાદર, એ.ઝાત, ઉમેણ. બંદર. પોરબંદર, નવી બંદર, મીઆણી, માધવપુર વગેરે.

પર્વત—બેડો, ગોપનું શીખર.

મોટાંગામ—પોરબંદર, રાણાવાવ, માધવપુર, અડવાણા, નવીબંદર, ને મીઆણી.

પેદાશ—બાજરી, જુવાર. કપાસ વગેરે.

પ્રખ્યાતી.

પોરબંદર પેહેલા વર્ગનું શહેરછે. તેનું બીજું નામ સુદામાપુરી હતું ત્યાં ટંકશાળછે તેમાં રાણાશાહી કોરી પડેછે. કદોરણા આરસપહાણ નીકળેછે. નવીબંદર બાદર નદી ઉપરછે. ત્યાંથી થોડે છેડે બદરાધ માતાનું દેડુંછે.

(૮) હાલાર પ્રાંત.

“હાલોજી” — નામના જાડેના જમ ઉપરથી આ નામ પડ્યું છે.

સંસ્થાન — નવાનગર, ગોંડલ, ધ્રોળ, રાજકોટ, કોટડા, પીર-પુર, પાલખળીયા, (દિવાણી) ભાડવા, રાજપરા, ખીરસરા, ધાકા એ વિના ૧૬ નાનાં સંસ્થાન છે.

નદીઓ — રામાવતી, જોડ, આજી, ગોંડલી, ભાદર, ધી, આપા, રંગમતી, નાગમતિ, બેટી.

ખંદર — સલાયા, બેડી, જોડીયા.

પર્વત — ખડો, ઓસમ, ઠાગાનો થોડો ભાગ.

શહેરો — જમનગર, જોડીયા, આમરગ, ખંભાળીયા, આટકોટ, સલાયા, બાલુવડ, આળંબા, દડીઆણા, પડધરી, કાલાવડ, ગુરગઢ, ગોંડળ, ધોરાજી, બાયાવદર, ધ્રોળ, ઉપલેટા, સરધાર, રાજકોટ, વીરપુર, ધાકા, મેંગણી, લોધીકા વગેરે. તથા ગાયકવાડી બીમકટા છે.

પેદાશ — બાજરી, જીવાર વગેરે.

પ્રખ્યાતી.

નવાનગર રંગમતીને નાગમતિ નદીના સંગમ ઉપર પંહેલા વર્ગનું શહેર છે. એમાં અતલસ, કિનખાખ, કસબ, બાંધણી, સુરમો, અતર, કંક જૂદી જૂદી જાતનાં સુગંધી તેલ ને બંદુકો થાય છે. ટંકશાળ છે તેમાં જમશાહી કોરી પડે છે તથા તેની પાસેના દરિયામાં મોતી ને ધોળાં પરવાળાં જડે છે. તેનું બીજું નામ જમનગર કે નગર કહેવાય છે. રાજકોટ આખા કાઠિયાવાડ પ્રાંતની રાજધાનીનું શહેર છે. તેમાં પોલિટિકલ એજન્ટ સાહેબ તથા હાલાર પ્રાંતના આસિં પોલિટીકલ એજન્ટ સા. રહે છે. ત્યાં રાજકુમાર કોલેજ, ટ્રેનિંગ કોલેજ, હાઇસ્કુલ, શીમેલ-ટ્રેનિંગ કોલેજ વગેરે છે. ત્યાં બાવનગર દરબારે આજી નદીનો ૩૧.૭૫૦૦ અરબી કેસરેદિંદ પુલ બંધાવ્યો છે. ગોંડળ ગોંડલી નદી પર

પેહેલા વગેનું શેહેર છે. ખંભાળીયા નદી ઉપર છે. ઠારકાં જતાં જત્રાળુનો અહીં ફર લેવાય છે. તેની પાસે લોઢાની ખાણો છે. ભાણુવડ તેની પાસેના ટુંગરમાંથી આરસ નીકળે છે. ને ભાણુનાથ મહાદેવનું દેર છે. ભાડલા તેની પાસે ત્રાંયાની ખાણો છે. ધોરાજી પોરબંદર લાહન શર થાય છે. સરધાર આજી નદી ઉપર છે. ત્યાં લોઢાનાં મણિકાં સારાં થાય છે. આટકોટ બાદર નદી ઉપર છે. તે લાખા ડુલાણીએ વસાવ્યું છે. તેને આઠ કોટ હતા તેથી તેનું નામ આટકોટ પડ્યું. કાળાવડ ઉંડ નદી ઉપર નગર તાપાનો મહાત્ર છે. તેમાં શીતળા માતાનું દેર છે.

(૯) મચ્છુ કાંઠો.

મચ્છુ નદી સોંસરી વહેવાથી આ નામ પડ્યું છે.

સંસ્થાન—મોરબી, માળીયા, નદીઓ મચ્છુ, ઘોડાધોઈ.

મોટાં ગામ—મોરબી, ટંકારા, દહીંસરા, આધોધ, માલીયા, ઘાંટીલા. તે બંદર વવાણીયા છે.

પેદાશ—કપાસ, જુવાર, અડદ.

પ્રખ્યાતી.

મોરબી મચ્છુ નદી ઉપર પેહેલા વગેનું શેહેર છે. તેમાં તાંબા પીતળને કાંસાનાં વાસણુ થાય છે. કાળા પથ્થર નીકળે છે તેની ખરલ થાય છે. માળીયા તેમાં મીયાડાની વસ્તી છે. ટંકારા ઉમોઈ નદી ઉપર છે. તેમાં અકિકના ને લોહીના પથ્થર થાય છે. આધોધ મોરબી તાપાનું ગામ કચ્છમાં છે.

૧૦ ઓખામંળ.

ઓખાનામનો રાક્ષસ ત્યાં રહેતો તે ઉપરથી એ નામ પડ્યું.

છે, આ પ્રાંત ગાયકવાડ સરકારને તાબે છે.

નદી—ગોમતી ને ઓખા.

મોટાં ગામ—દ્વારકાં, આરંભડા, વરવાળા, કચ્છીગઢ, પોશ્તી-તરૈં, ધીણાકી, મઠી વગેરે.

મુખ્યાતી.

દ્વારકાં રણછોડજીની મૂર્તિ છે ને જત્રાનું ઠેકાણું છે. શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનની રાજધાનીનું શહેર હતું. આરંભડું જત્રાએ આવનાર માણસને આંહી છાપ મારે છે કચ્છીગઢ કચ્છના રાવને તાબે છે.

નકશામાં પુછવાનાં મુખ્ય ચાર પ્રાંતનાં ગામ.

ઝાલાવાડ પ્રાંતનાં ગામ—ધ્રાંગધ્રા, વઢવાણ, લીંબડી, વાંકા-નેર, જીંઝુવાડા, દસાડા, હજવદ, પાટડી, બખણા, લખનર, થાન, ચોટીલા, ધાંધલપર, વણોદ, ખારાગોઢા, મેથાણ, લીંત્રાપુર, વીઠલગઢ, માયક, સ-ન. કોંઢ, દુધરેજ, સીયા. વણા, દેવળીયા, નલસાણા, આ-ણુદપુર, મુળી, સુદામડા, ડોળીયા, સાયલા, પાણુસીણા, બલગામડા, શીઆણી, જાંબુ, નાગનેશ, ભોયકા, રંગપુર, ચુડા, સુરેલ. આદરી-યાણા, ધામા, વડગામ, વીસાવડી, ઓહુ, કલાડા, જરવલા, સદલા, ટિકર, માલણીયાદ, ગોળી, ચરાડવા, રૂસવાવ, હવાણા, વાંટાવદર, એ-જળ, કુડા, માલવણ, રામપુરા, બત્તદાણા, વરનડી, મોરવાડ, ગુંદી-આળા, પરનાળા, ચચાણા, કંથારીયા, મોજદડ, બડકવા, ઝોખાળા, મીણાપુર, થળા, ભરાડા, ગાળા, અખીઆણા, સરવાળ, કેશરીયા, મોઢવાણા, કમાલપર, સરલા, કાંત્રોડી, નારીઆણા, કંદુડા, બ-લોલ, દેવપુરા, ટોકરાળા, રજોલ, ગેડી, સમલા, હડાળા, પચ્છમ, રા-જપર, બડવાણા, ઝમર, ઝાંપોદર, લુણુસર, તિથવા, અરણીટીયા, સીંધાવદર, મહિકા, ખામણબોર, બીમોરા, રામમરડા, જસાપક વગેરે.

ગોહિલવાડ પ્રાંતનાં ગામ—ભાવનગર, પાલીતાણા, વીંછીઆ, બોટાદ, જસાપુર, ચમારડી, બાબરા, દરેડ, કોટડાપીઠા બડલી, કાળાસર, બરવાળા, વળા, ઉમરાળા, ધોળા, દડવા, ગઢડા, નીંખાળા, ભીમડાદ, શીખાનગર, લાડીદર, ઝમનાળા, કરદેજ, ચોગઢ, લંગાળા, લીંમડા, સજોમરા, શીહોર, મોતગઢ, નોધણુવદર, હાથબ, ઘોઘા, તણુસા, લાડી, લીંચીઆ, પાંચ તલાવડા, ગારીઆધર, પરવડી, વાલુકડ, તળાખ, ગળધોળ, ત્રાપજ, ટાણા, મોટા ઝીંઝડા, કુડલા, ગાંધકડા, રાજુલા, બગડાણા, ડળીઆ, ગોપનાથ, ઝાંઝમેર, ડાઠા, વાધનગર, ખુંટવડા મહુરા, બાણુવડ.

સોરઠ પ્રાંતનાં ગામ—મીઆણી, વીસાવાડા, અહવાણી, ખાંભોદર, બખરહું, પોરબદર, છાયા, રાણાવાવ, સુલતાનપર, વડવાળું, નવીખંદર, કુતીઆણા, બરડાચોકી, કંડોરણા, ખીરસરા, માધવપુર, મેયારી, મીતી, બટાણા, બાટવા, પાંખેદ, ગણા, લીંખડા, ગીઢડ, સજોસરા, માણાવદર, મેઘપર, છત્રાસા, આંત્રાલી, ચોરવાડ, માંગરોળ, આજાગામ, લોએજ, બહુરી, માળીઆ, કેસેદ, મેદરવાડ, વેળાવળ, માણેકવાડા, વંથળી, મળેવડી, જુનાગઢ, માંખીઆળા, વડાળ, આમણુગામ, હાટિ માલીયું, જેતલસર, જેતપુર, પાંચપીપળા, નવાગઢ, વડાઆ, બરવાળા, તેરી, બીંચખા, દાત્રાણા, સરમાઇ, વીસાવદર, ઢસા, બગમરા, કુકાવાવ, અમરાપુર, બરવાળા, લુણી, વસાવડ, ચીતળ, દેવગામ, પાટણુ, ધામજેજ, સુત્રાપાડા, તુળશીરયામ, ગઢડા, કિના, દેલવાડા, ધોધલા, દાવ, સુનખડા, ધોકડવા, ડેડાણુ, આણુસા, માગેશરી.

હાલાર પ્રાંતનાં ગામ

નેવાનમર, ગાજકોટ, ગોંડળ, ઘેળ, મૌરખી, માંળીઆ, ઘાંટીલા,

ટંકારા, ધુળકોટ, આમરબુ, ઝીંઝોડુંબંદર વવાળીઆ, ખાનપુર, કુદાડવા ગવરીદડ, સંજુમગ, પડધરી, નેકમાગ, આગમ, મોડું વાગેદડ, દડીઆણા, જામુડા, ધુવાડ, વંચળી, જાળીઆ, ખીરસરા, પાલ, બાડવા, સરધાર, વડાળી, લોંચીકા, ગેંગળી, કંદલા, ગંગામી, કંડોરણા, મેવાસા, વીંપુર, ખાજરી, મોર્વડા, આમર, વેંગાજી, કાલાવડ, બલસાણા, પામડીઆ, ભાણુવડ, રાણુપુર, તુપેડી, ખાખી જાળીઆ, ઉપમેટા, ગણેદ હાક, જાનવાળી, ગેંગડું, ભાવવંદર, મોડાસા, ઘાઘા, છીકારી, પડાણુ, ચેત્રા, ચગા, ભાદીસા બાપુર, ખીડી, ખંનાળીયા, ખારમબું, નાવળ, ગુન્ગદ, મલાવા.

ગાયકવાડી રાજતાં ગામ — શાહપુર, શીઆનગર, હામગર, ઘાંટાવડ, કોડાનાર, અમરેલી, ધારી, બીમકટા, વાસાગા, દારકાં, કચ્છીગઢ, આરંભડુ, પોળીતર, ધીજાકી, મકો વગેરે

નદીઓ અને તેનાં ઉપરનાં શેડુરો.

૧ વઢવાણનો ભોગાવો—એ ઠાંગા ડુંગરમાંથી નીકળી નળ માં મળેછે; તે ઉપર ચોટીલા, ડોળીયા મુળી, વઢવાણ, શિઆણી, અને જાંબુ વગેરે ગામે છે.

૨ લીંબડીનો ભોગાવો—ઠાંગા ડુંગરમાંથી નીકળી પૂર્વના નળમાં મળી જાયછે, તે ઉપર મોરવાડ, વસ્તડી વડોદ, લીંબડી અને પાણશિણા છે

૩ શુક લાદર—ચોટીલા ડુંગરમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળેછે; તે ઉપર રાણુપુર અને નાગનેશ છે.

૪ ફેવડું—ધાંગધ્રા તાબાના કાંતરોડી પાસેની ધારમાંથી નીકળે છે, તે રણમાં મળે છે. તે ઉપર નારીઆણા, આવળી, ધાંગધ્રા, અને માસવણ છે.

૫ ખાંભાણુ—આ નદી થાન પાસેના માંડવધાર ડુંગરમાંથી નીકળે

છે ને રણમાં મળે છે. તે ઉપર સુમવાવ, વાંઠાવદર અને દીકર છે.

૬ મન્થુ—ચોટીલામાંથી નીકળે છે ને રણમાં મળે છે, તે ઉપર મહીકા, વાંકાનેર, પંચાસીઆ, મોરખી, અને માળીઆ છે.

૭ કુંકાનદી—ધ્રાગધ્રા તાલુકાના કે દ પામેના રતંરાણીઆ ગામ પાસેથી નીકળે છે ને રણમાં મળે છે. તે ઉપર કાંઠ, ઢરાણા અને માલખીઆદ છે.

૮ ઉતાવળી—ચોટીલાના ડુંગરમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે, તે ઉપર કુડલી ને બન્વાગાછે.

૯ ઘેલો—ચોટીલામાંથી નીકળી કળુમાર નદીને મળે છે તે ઉપર મહડા, લાખગુકા, દરેડ, પન્ડગામ ને ળાછે.

૧૦ શેત્રુંજી—ગિરપર્વતમાંથી નીકળી આરખી સમુદ્રને મળે છે, તે ઉપર ધારી, ચોક, પાલીટાણા અને તળાવ્ન છે.

૧૧ માત્રણુ—મારધારમાંથી નીકળી આરખી સમુદ્રને મળે છે, તે ઉપર ખુંટવડા ને મહુવા છે.

૧૨ શાંગવડો—ગિરપર્વતમાંથી નીકળી આરખી સમુદ્રને મળે છે, તે ઉપર ઘાટવડ અને કોડીનાર છે.

૧૩ હીરણા—ગિરપર્વતમાંથી નીકળી આરખી સમુદ્રને મળે છે, તે ઉપર પ્રભાસપાટણ છે.

૧૪ ઉબેણુ—ગિરમાંથી નીકળીને ઓઝાતને મળે છે, તે ઉપર બેસાણુ, રાણપુર, ચોકી, અને મળેવડી છે.

૧૫ ભાદર—મદાવાના ડુંગરમાંથી નીકળી આરખી સમુદ્રને મળે છે, તે ઉપર જસદણુ, આઠકોટ, જેતપુર, નવાગઢ, ગણોદ, કુતીઆણા અને નવીબંદર છે.

૧૬ ગોંડલી—એ સરધારની ધારમાંથી નીકળી બાદરને મળે છે. તે ઉપર ગોંડલ છે.

૧૭ આજી—ચોટીલાના ડુંગરમાંથી નીકળી કચ્છના અખાતને મળે છે. તે ઉપર રાજકોટ ને પડધરી છે.

૧૮ ઉડ—બડાપર્વતમાંથી નીકળી કચ્છના અખાતને મળે છે. તે ઉપર જળીઆ અને જોડીયા છે.

૧૯ રંગમતી ને નાગમતી—બડાપર્વતમાંથી નીકળીને કચ્છના અખાતને મળે છે તે બંનેના સંગમ ઉપર જામનગર છે.

૨૦ રામાવતી—બડાપર્વતમાંથી નીકળીને કચ્છના અખાતને મળે છે તેના ઉપર લાલપુર અને છીકારી છે.

૨૧ ધી—બડાપર્વતમાંથી નીકળી કચ્છના અખાતને મળે છે. તે ઉપર ખભાળીઆ ને સલાયા છે.

પર્વતનું વર્ણન.

૨૨ વાંસળા. ભારેન્ડા પાસેથી નીકળી લાંબડીના લોગાવાને મળે છે તે ઉપર ચુડા, બડકવા ને લડાળા છે. ૨૩ ઉમઘ. સીયા, ને મેયાણ પાસે થઈ કચ્છના રણને મળે છે. ૨૪ ચંદ્રલાગા સીયા ગાળા ને ભરાડા પાસે થઈ કચ્છના રણને મળે છે. ૨૫ ઠાળુભાર ચોટીલાના ડુંગરમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે. તેપર કરીયાણા, જિમરાળા, ને ચમારડી છે. ૨૬ બગડ શેત્રુજી ડુંગરમાંથી નીકળી ખંભાતના અખાતને મળે છે. તે ઉપર ડેડાણને ડાડા છે. ૨૭ ધાતરવડી. ગીર પર્વતમાંથી નીકળી આરબી સમુદ્રને મળે છે. તે ઉપર રાંગુલા છે. ૨૮ માજેશરી. માળનાથના ડુંગરમાંથી નીકળી ઠાળુભારને મળે છે. તે ઉપર ભંડારીયા, વરતેજ ને કરદેજ છે. ૨૯ ભાવનગરની ખાડી. ઠાળુભારમાં થેથો મળ્યા પછી તેમાં માજેશરી મળે છે ત્યારથી તેનું નામ ભાવનગરની ખાડી કહેવાય છે. ૩૦ રાયડી. ગીરપર્વતમાંથી નીકળી આરબી સમુદ્રને મળે છે. તે ઉપર નાગેશરી

છે ૩૧ ધોળાદ્રી ગીરપર્વતમાંથી નીકળી આરખી સમુદ્રને મળે છે
 તે ઉપર બ્રહ્માબાદ છે. ૩૨ રાવળ. ગીરપર્વતમાંથી નીકળી આરખી
 સમુદ્રને મળે છે. તે ઉપર ધોડડવાને સનખડા છે. ૩૩ ઝોલાપરી.
 પીંપાવાવ પાસે આરખી સમુદ્રને મળે છે. ૩૪ ઝોઝત ગીરપર્વતમાં-
 થી નીકળી બાદરને મળે છે, તે પર નાગળી કાજળીયાને ઘેડબગસરા
 છે. ૩૫ કાંબ. ખંભાતને મળે છે. ૩૬ સોમત આરખી સમુદ્રને
 મળે છે. ૩૭ સરસ્વતિ. ગીરપર્વતમાંથી નીકળી આરખી સમુદ્રને
 મળે છે. તે ઉપર ખીજ છે. ૩૮ મચ્છુદ્રી. ગીરપર્વતમાંથી નીકળી
 આરખી સમુદ્રને મળે છે. તે ઉપર ઉનાને દેલવાડા છે. ૩૯ મેંગડ.
 ગીરપર્વતમાંથી નીકળી આરખી સમુદ્રને મળે છે તે પર હાટીનામા-
 ણીઆ છે. ૪૦ ખાંભવ. ચોરવાડ પાસે આરખી સમુદ્રને મળે છે.
 ૪૧ ધંગવડો. વેળાવળ પાસે આરખી સમુદ્રને મળે છે. ૪૨ ઝોઝત
 બડા ડુંગરમાંથી નીકળી આરખી સમુદ્રને મળે છે. તે પર રાવળ ને
 મીઆની છે. ૪૩ ઉમાઈ ચોટીવાના ડુંગરમાંથી નીકળી આજીને
 મળે છે. તે ઉપર ટંકારા, કાયલીને બેલા છે. ૪૪ વેજું બડા ડુંગર-
 માંથી નીકળી બાદરને મળે છે. તે ઉપર ધાકા, નીલખાને ઉપલેટા
 છે. ૪૫ મોજ બડા ડુંગરમાંથી નીકળી બાદરને મળે છે. તે ઉપર
 ખાખી જળીયા છે. ૪૬ આપા કચ્છના અખાતને મળે છે.

કાઠીઆવાડનું સામાન્ય વર્ણન.

નદીઓ—બાદર, શેત્રુજી, આજી, મચ્છુ, ઝોઝત. ધોડાધોધ,
 ઉંડ, રામાવતી, ગોંડલી, શુકભાદર, બગડ, ધાનવડી માલણ, ખાંભણ,
 ફલકુ, વઢવાણનો ભોઆવો, લીંબડીનો ભોઆવો વગેરે.

પર્વત—શેત્રુજી, વાલાકગીર કે મોરધાર. લાંબધાર, ચોટીલો,
 ગીર, ગીરમાર, અને બડો.

ખંદર—વવાણીઆ, જોડીઆ, નવાનગર, સલાયા, દારકા, પો-
રખંદર, નતીખંદર, માંગરોળ, વેરાવળ, દીવ, જનકરાખાદ, મહુસા, ત-
લાજ, ઘોઘા, બાવનગર વગેરે.

ખેટ—ખેટ, દીવ, પીરમ, ગોપનાથ, જાંઘમેર વગેરે.

અખાત—કચ્છનો ને અખાતનો સમુદ્ર અરબી. રણુ કચ્છનું
તથા પાટડીનું. ભૂશીર જગત પોંછટ નં દીવ.

જાત્રાનાં ઠેકાણાં—શેત્રુંજે, તેના પર શ્રવક વગેરેના દેગ છે.

ગીરનાર—તેના પર શ્રવક તથા ખીજાં હિંદુનાં દેવળો, મસ-
જમાનના પીરની જગ્યા તથા કુંડ છે, મુળી. અને ગઢડા, એ બેમાં
“સ્વામીનાનયણ”ના પંથનાં ધામ છે ઠાન્કાં એમાં રણુછોડજનું ધામ
છે. તથા સોમનાથ કે પ્રભાસપાટણ, તુળશી શીઆમ સુદા-
માંપુરી માધવપુર, વગેરે ધણાજ છે.

હવાખાવાની જગ્યા—ગોપનાથ, વેળાવળ, બાલાચડી વગેરે.
પોર્તુગીઝનું દીવ અને હબ્બશીનું જનકરાખાદ છે.

ગાયકવાડનો મુલક—આખામંડળ પ્રાંત એ શિવાય અમરેલી,
ધારી, ડોડીનાર, દામનગર, ભીનકટા, શીઆનગર વગેરે છે.

પેદાશ—કપાસ, ખાજરા, જુવાર, ઘઉં, ચણા, અડદ, મહ, મગ,
ચણા, વાલ, જવ, ડાંગર, ત્રણ ને શેરડી વગેરે.

નદીઓનાં મુખ.

આરબીસમુદ્રને મળનારી નદીઓ, શેત્રુંજી, ભાદર, કાંબ,
હીરણા, સિંગવડો, સાવળી, સોમત. સરસ્વતિ, રાવળ, રુપેણ, રાયડી,
ધાતરવડી, માલણ, ખગડ, ગોમતી, વગેરે.

અખાતના અખાતને મળનારી—મુળુમાર, ઉતાવળી, અને
સુકમાદર.

કચ્છના અખાતને મળનારી—રંગમતી, નાગમતિ, ધી,

આપા, આજી, રામાવતી, જીડ વગેરે.

કુચ્છના રણમાં મળનાની—મચ્છુ, ઘોડાધોઈ. બાંબણ કંકા-
વટી, બ્રહ્મા, ફલડ, ગોડરા, ચંદ્રબાગા વગેરે.

નળમાં પડનારી—વઢવાણનો ભોગાવો અને લીંબડીનો ભોગાવો.

આગગાડી.

આ પ્રજામણાં “ ભાવનગર, ગોડત્ર જીનાગઢ, પોરબંદર
રેલવે ” “ મોરબી રેલવે ” અને “ બોમ્બે, ખરોડા એન્ડ સંત્રલ
ઈડિઆ રેલવે ” છે.

ભાવનગરથી વઢવાણ જંકશન સુધીનાં સ્ટેશનો—ભાવન
ગર, ગઢેચી, વરતેજ, સિહોર, સોનગઢ, સણોસરા, ઘોળાજંકશન,
ઉજળવાવ, નિંગાળા, ખોટાદ, કુંડલી, રાણપુર, ચુડા, લીંબડી, વઢ-
વાણ શેહેર ને વઢવાણજંકશન.

ઘોળા જંકશનથી ઘોરાજી સુધીનાં સ્ટેશનો—ઘોળા જ-
કશન, જળીઆ, ઢસા, લાઠી ચીતળ, લુણીધર, કુકાવાવ, ખાખરીયા,
વાવડી, જેતપુર, જેતલસરજંકશન, ઘોરાજી.

જેતલસરથી જીનાગઢ સુધીનાં સ્ટેશનો—જેતલસર જંક-
શન, ચોડી, વડાલ, અને જીનાગઢ.

જીનાગઢથી વેરાવળ સુધીનાં સ્ટેશનો—જીનાગઢ, શાહાપુર,
લુશાસા, કેશોદ, માળીઆ, ચોરવાડગર અને વેરાવળ.

ઘોરાજીથી પોરબંદર સુધીનાં સ્ટેશનો—ઘોરાજી, સુપેડી,
ઉપલેટા, આખીજળીઆ, બાયાવદર, પાનેલી, જામનું જોધપુર,
ખાલવા, વાંસજળીઆ, સખપુર, રાણાવાવ, અને પોરબંદર.

વઢવાણ જંકશનથી મોરબી સુધીનાં સ્ટેશનો—વઢવાણ

જંકશન, કુકડા, મુળી, સાયત્રા, રોડ, ડોળીઆ થાન, દસડી, વાંકાનેર
હુવા, અને મોરબી.

આ રેલવેની શાખા વાંકાનેરથી રાજકોટ સુધી તૈયાર થાયકે.

બી. બી. એન્ડ સી. આર્થ. રેલવેનાં કાઠિયાવાડમાં
આવેલાં સ્ટેશનો--સાબળી, લાંતાપુર, લખતર, અને વઢવાણ
જંકશન.

નાના મોટા અખત્યાર પ્રમાણે વર્ગો પાડેલા છે તે.

પેહુલો વર્ગ.

તાલુકાનું નામ.	જાતને અડક	મામની સંખ્યા.
બુનાગઢ	નવાખ બાબી મુસલમાન	૮૯૦
નવાનગર	જામ જાડેજ રજપૂત.	૬૩૩
પોરબંદર	રાણા જોડવા રજપૂત	૧૦૩
ગોંડળ	હાકોર જાડેજ રજપૂત.	૧૭૪
ભાવનગર	રાઓળ ગોહેલ રજપૂત	૬૪૫
ધાંગધા	રાજ જાડારજપૂત.	૧૨૫
મોરબી	હાકોર જાડેજ રજપૂત	૧૩૫

બીજો વર્ગ

વાંકાનેર	રાજ જાડારજપૂત	૮૭
પાલીતાણા હાકોર	ગોહેલ રજપૂત.	૮૭
ધ્રાવળ	હાકોર જાડેજ રજપૂત.	૬૫
લીંબડી	હાકોર જાડારજપૂત.	૭૨
રાજકોટ	હાકોર જાડેજ રજપૂત	૬૧
વઢવાણ	હાકોર જાડારજપૂત.	૩૧
જાફરાબાદ	હાસી મુસલમાન.	૧૨

ત્રીજો વર્ગ.

જામદણ	ખાચર કાઠી રાજા.	૬૧
સામલા	કાકોર ઝાલા રજપૂત.	૩૮
ચુડા	કાકોર ઝાલા રજપૂત.	૧૪
વળા	કાકોર ગોહિલ રજપૂત.	૩૮
લખતર	કાકોર ઝાલા રજપૂત.	૪૧
ખાટવા	ખાખી મુસલમાન.	૫૬
ચોથો વર્ગ.		
મુગી	કાકોર પરમાર રજપૂત.	૧૬
લાહી	કાકોર ગોહિલ રજપૂત.	૮
ખમણ	મલેક મુસલમાન	૨૬
વીરપુર	કાકોર જાડેજા રજપૂત	૧૨
કોટડા સાંગાણી	કાકોર જાડેજા રજપૂત.	૧૮
માળીયા	કાકોર જાડેજા રજપૂત.	૧૨
જૈતપુર	વાળા કાઠી	૧૪
ખાટડી	કણુખી દેશાધ.	૭
પાંચમો વર્ગ		
મેંગણી	જાડેજા રજપૂત	૮
ગવરીદડ	જાડેજા રજપૂત	૭
ખાલ	જાડેજા રજપૂત.	૫
ગઢકા	જાડેજા રજપૂત.	૬
કોઠારીયા	જાડેજા રજપૂત.	૬
જાળીયા દેવાણી	જાડેજા રજપૂત.	૧૦
વસાવડ	દેશાધ નાગર.	૧
કડાણ	કોટીલા ખાખરીયા કાઠી.	૮
વણોદ	મલેક મુસલમાન.	૮

પેહેલા વર્ગના સંસ્થાનને દીવાની તથા ફોજદારી કામમાં કુલ અખત્યાર છે. તથા બીજા વર્ગના સંસ્થાનને દીવાની કામમાં કુલ અખત્યાર છે ને ફોજદારી કામમાં મરણુની સિદ્ધા પોલીસીના જોગડે સાહેબની મંજુરીથી કરી શકે છે. ને ત્રીજા વર્ગના સંસ્થાનને દીવાની કામમાં વીસ હજાર સુધી દાવા ચુકવવાનો અને ફોજદારી કામમાં ૭ વરસ સુધીની કેદ તથા દશ હજાર રૂ. સુધી દંડ કરવા અખત્યાર છે. ચોથા વર્ગના સંસ્થાનને દીવાની કામમાં દશ હજાર સુધી દાવા ચુકવવાનો ને ફોજદારી કામમાં ત્રણ વરસની કેદ તથા પાંચ હજાર રૂ. સુધી દંડ કરવાનો અખત્યાર છે. પાંચમાં વર્ગ વાળાને દીવાની કામમાં પાંચ હજાર સુધીના દાવાને ફોજદારી કામમાં બે વર્ષની કેદ તથા દશ હજાર રૂ. સુધી દંડ કરવાનો અખત્યાર છે. છઠ્ઠા વર્ગને ફોજદારી કામમાં ત્રણ માસ સુધીની કેદ અને બંધ ૩. સુધી દંડ અને દીવાની કામમાં પાંચસેં રૂ. સુધીના દાવા ફેસલ કરવાનો અખત્યાર છે. સાતમાં વર્ગ વાળાને ફોજદારી કામમાં પંદર દિવસ સુધીની કેદને રૂ. ૨૫ સુધી દંડ કરવાનો અખત્યાર છે, દીવાની કામમાં કાંઈ અખત્યાર નથી.

બ્યાખ્યાઓ.

૧ જમીનના જે ભાગને ત્રણ બાજુએ પાણીને એક બાજુએ જમીન હોય તેને દ્વીપકલ્પ કહે છે. ૨ જમીનના જે ભાગને ચારે તરફ ફરતું પાણી હોય તેને બેટ કહે છે. ૩ સમુદ્રની અણી લાંબી થઈને જમીનમાં ગઈ હોય તેને અખાત કહે છે. ૪ ખારા પાણીના મોટા ભાગને મહાસાગર, અને મહાસાગરથી જે ભાગ નાનો હોય તેને સમુદ્ર કહે છે. ૫ જમીનનો ભાગ થોડો જાયો હોય તેને ડુંગર ને વધારે જાયો હોય તેને પર્વત કહે છે. ૬ જે જમીનનો ભાગ સપાટ હોય તેને મેદાન કહે છે. ૭ ચારે તરફ જમીન ને વચ્ચે પાણી

હોય તેને સરોવર કહે છે. ૮ મીડા પાણીનો પ્રવાહ પર્વતમાંથી કે સરોવરમાંથી નીકળી ઢળકતી જગ્યામાં થઇ સમુદ્ર 'કે' નીચ કાંધ જગ્યાએ મળે તેને નદી કહે છે. ૯ સમુદ્રને મળતાં પેહોલાં ભરતીનું પાણી માંહે આવે એનું જે નદીનું મુખ પહોળું હોય તેને ખાડી કહે છે. ૧૦ દરિયા કાંઠે જે શહેર હોય અને ત્યાં વહાણોનો માલ ચડા ઉતરી થતો હોય તેને બંદર કહે છે. ૧૧ જે ગામ પાસેથી રેલવે જતી હોય અને તે ઠેકાણે લોકો તથા માત્ર ચડા ઉતરી થતો હોય તેને સ્ટેશન કહે છે.

ડિક્શનના શબ્દ.

મૂક્યો	નક્કી	પડયો	બનાવ્યું	નિત્ય
નિશાઠ	દક્ષિણી	વિચાર્યું	ઈશ્વર	વિશ્વ
કહ્યું	વૈરાં	ઉપજ્યો	કૃપાઠ	છપ્પો
વચ્ચાં	પ્રધાન	સમજ્યાં	જબહ્લે	વિહ્યાત
રસ્તો	સંગ્રહ	જક્કી	સ્વાદ	ધાન્ય
બોલ્યો	રોપ્યું	ટટ્ટુ	સાંભળ્યો	તૈયાર
રમતીયાઠ	વિંછી	ત્વેહ	ઈંદ્રોઓ	પુણ્ય
મચ્યાં	દિવસ	પ્રાણ	ચોરખું	આશિષ
પસ્તાવો	વિશ્વ	પર્વ	રઠિઆમણું	કૃપણ
ઢાણાભાઈ	છોડિઓ	ઈઢાં	ચોરખી	મુદ્દલે
જન્ય	અર્થ	માગ્ય	સજ્જન	પરમેશ્વર
સ્વમાવ	મનુષ્ય	પ્રાર્થના	શુદ્ધ	પ્રમાણે

राजकुंवर	प्रीत	स्वच्छ	चित	चप्पु
करियाद	वेच्युं	चित्रामण	नकर	गम्यो
सर्वे	लुच्याइ	वनस्पति	निर्दय	छैयां
शिक्षा	दोंगाइ	तरबूच	वटेमार्गु	लल्लु
विषे	शीख्यो	पशुपंखी	जाण्युं	उठयां
वस्त्राण्णो	विचारां	लींबु	भाग्युं	शुद्ध
मंडयो	लींबोळीयो	कर्या	छज्जुं	पाजरां
खीज्या	धान्य	पदार्थ	छोडी	भूपति
क्रोड	दीवाळी	पुंठीयां	जडाव्यो	चित्र
नकी	शिआळो	शेखसळी	छोलाणुं	वत्रीश
सिंध	बाजरीउं	चडाव्यो	त्रीजे	गळ्यो
शींगडां	किल्ला	वच्चांकचां	चप्पां	स्वाद
लुगडां	मरडिआ	रुपिआ	भर्यां	गधेहुं
		धातो.		

शेरनी धात.

शेरना अधशेरा

२

शेरना पाशेरा

४

शेरनां नपटांकां

८

शेरनां अधिणां

१६

शेरना इपियाभार

४०

शेरनी उलटी धात.

२ अधशेरे १ शेर

४ पाशेरे १ शेर

८ नपटांके १ शेर

१६ अधिणे १ शेर

४० इपियाभारे १ शेर

शेरना पाशेरा

४

४ पाशेरे १ शेर

પોણાશેરના પાશેરા	૩	૩	પાશેરે ૦૧૧ શેર
અધશેરના પાશેરા	૨	૨	પાશેરે ૦૧ શેર
<hr/>			
શેરનાં અધોળાં	૧૬	૧૬	અધોળે ૧ શેર
પોણાશેરનાં અધોળાં	૧૨	૧૨	અધોળે ૦૧૧ શેર
અધશેરનાં અધોળાં	૮	૮	અધોળે ૦૧ શેર
પાશેરનાં અધોળાં	૪	૪	અધોળે ૦૧ શેર
<hr/>			
શેરના રૂપિયાભાર	૪૦	૪૦	રૂપિયાભારનો ૧ શેર
પોણાશેરના રૂપિયાભાર	૩૦	૩૦	રૂપિયાભારે ૦૧૧ શેર
અધશેરના રૂપિયાભાર	૨૦	૨૦	રૂપિયાભારે ૦૧ શેર
પાશેરના રૂપિયાભાર	૧૦	૧૦	રૂપિયાભારે ૦૧ શેર
નવટાંકના રૂપિયાભાર	૫	૫	રૂપિયાભારે નવટાંક
અધોળના રૂપિયાભાર	૨૧	૨૧	રૂપિયાભારે અધોળ.

મણુની ધાત.

છેલું વચન પેહેલું બોલવું જોમકે મણુના અધમણીઆ બે ને બે અધમણુનો ૧ મણુ એ પ્રમાણે શેરની ધાત મુજબ બધી ધાતો ઉલટાવીને બોલતાં શીખવું.

મણુની ધાત		મણુની ધાત ઉલટી
મણુના અધમણીઆ	૨	૨ અધમણીએ ૧ મણુ
મણુના દસશેરા	૪	૪ દસશેરે ૧ મણુ
મણુની પાંચશેરી	૮	૮ પાંચશેરીનો ૧ મણુ
મણુની અઢીશેરી	૧૬	૧૬ અઢીશેરીનો ૧ મણુ
મણુની સવાશેરી	૩૨	૩૨ સવાશેરીનો ૧ મણુ
મણુના શેર	૪૦	૪૦ શેરનો ૧ મણુ

૧ મણુના દસશેરા ૪
૦૧૧ મણુના દસશેરા ૩

૦૧૧ મણુના દસશેરા ૨
૦૧ મણુના દસશેરા ૧

૧ મણુની પાંચશેરી ૮
૦૧૧ મણુની પાંચશેરી ૬

૦૧૧ મણુની પાંચશેરી ૪
૦૧ મણુની પાંચશેરી ૨

૧ મણુની અઢીશેરી ૧૬
૦૧૧ મણુની અઢીશેરી ૧૨

૦૧૧ મણુની અઢીશેરી ૮
૦૧ મણુની અઢીશેરી ૪

૧ મણુની સવાશેરી ૩૨
૦૧૧ મણુની સવાશેરી ૨૪

૦૧૧ મણુની સવાશેરી ૧૬
૦૧ મણુની સવાશેરી ૮

૧ મણુના શેર ૪૦
૦૧૧ મણુના શેર ૩૦

૦૧૧ મણુના શેર ૨૦
૦૧ મણુના શેર ૧૦

માણીની ધાત.

માણી ૧ ના મણુ ૧૨
પોણીમાણીના મણુ ૮

અર્ધા માણીના મણુ ૬
૦૧ માણીના મણુ ૩

જુદા કોષ્ટકની ધાત.

કળશીના મણુ ૧૬
ખાંડીના મણુ ૨૦
ભારના મણુ ૨૪
કોથળાના મણુ ૫
બેડીયાના મણુ ૩૨
માઢીના મણુ ૩૦

મહાના મણુ ૬૧૧
હારાના મણુ ૨૧
નાનાહારાના મણુ ૭
મુડાના મણુ ૪૦
મોટા મુડાના મણુ ૧૦૦

તોલાની ધાત.

તોલા ૧ ના ગદીઆણા ૨

તોલા ૧ ના માસા ૧૨

તોલા ૧ ના વાલ ૩૨

તોલા ૧ ની રતી ૯૬

ગદી. ૧ ના વાલ ૧૬

વાલ ૧ ની રતી ૩

રતી ૧ ના મગ ચાર

રતી ૧ ના ચોખા ૬

નાણાનું પ્રમાણ.

રૂપિયા ૧ ના દોકડા ૧૦૦

દોકડા ૧ ના ફોકડા ૧૦૦

દોકડા ૧ ની બદામ ૧૬

બદામ ૧ ની વિસવાસી ૧૬

રૂપિયા એકના આના ૧૬

આના ૧ ની પાછ ૧૨

આના ૧ના પૈસા ૪

આના ૧ના સુરતી પૈસા ૫

કળશીની ધાત.

૧ કળશીના મણુ ૧૬

૦૧૧ કળશીના મણુ ૧૨

૦૧ કળશીના મણુ ૮

૦૧ કળશીના મણુ ૪

ખાંડીની ધાત.

૧ ખાંડીના મણુ ૨૦

૦૧૧ ખાંડીના મણુ ૧૫

૦૧૧ ખાંડીના મણુ ૧૦

૦૧ ખાંડીના મણુ ૫

ભાર.

૧ ભારના મણુ ૨૪

૦૧૧ ભારના મણુ ૧૮

૦૧૧ ભારના મણુ ૧૨

૦૧ ભારના મણુ ૬

કોથળો.

૧ કોથળાના મણુ ૫

૦૧૧ કોથળાના મણુ ૩૧

૦૧૧ કોથળાના મણુ ૨૧

૦૧ કોથળાના મણુ ૧૧

બેડીયાની ધાત.

૧ બેડીયાના મણુ ૩૨

ગાલ્લી.

૧ ગાલીના મણુ ૩૦

૧૧૧ બેડી. મળુ ૨૪
 ૧૧૧ બેડી.ના મળુ ૧૬
 ૧૧ બેડીના મળુ ૮
હારાની ધાત.

૧ હારાના મળુ ૨૧
 ૧૧૧ હારાના મળુ ૧૫૧૧
 ૧૧ હારાના મળુ ૧૦૧
 ૧ હારાના મળુ ૫૧

૧૧૧ ગાલીના મળુ ૨૨૧
 ૧૧૧ ગાલીના મળુ ૧૫
 ૧૧ ગાલીના મળુ ૭૧
નાના હારાની ધાત
 ૧ નાના હારાના મળુ ૭
 ૧૧૧ નાના હારાના મળુ ૫૧
 ૧૧ નાના હારાના મળુ ૩૧
 ૧ નાના હારાના મળુ ૧૧૧

મુડાની ધાત
 ૧ મુડાના મળુ ૪૦
 ૧૧૧ મુડાના મળુ ૩૦
 ૧૧ મુડાના મળુ ૨૦
 ૧ મુડાના મળુ ૧૦

મોટા મુડાની ધાત.
 ૧ મોટા મુડાના મળુ ૧૦૦
 ૧૧૧ મોટા મુડાના મળુ ૭૫
 ૧૧ મોટા મુડાના મળુ ૫૦
 ૧ મોટા મુડાના મળુ ૨૫

રૂપિઆ આનાની ધાત.
 ૧ રૂપિઆના આના ૧૬
 ૧૧૧ રૂપિઆના આના ૧૨
 ૧૧ રૂપિઆના આના ૮
 ૧ રૂપિઆના આના ૪

આના પાઈની ધાત.
 ૧ આનાની પાઈ ૧૨
 ૧૧૧ આનાની પાઈ ૮
 ૧૧ આનાની પાઈ ૬
 ૧ આનાની પાઈ ૩

આના પૈસાની ધાત.
 ૧ આનાના પૈસા ૪
 ૧૧૧ આનાના પૈસા ૩
 ૧૧ આનાના પૈસા ૨
 ૧ આનાનો પૈસો ૧

રૂપીયા પૈસાની ધાત.
 ૧ રૂપીયાના પૈસા ૬૪
 ૧૧૧ રૂપીયાના પૈસા ૪૮
 ૧૧ રૂપીયાના પૈસા ૩૨
 ૧ રૂપીયાના પૈસા ૧૬

કોડીની ધાત.

૧ કોડીનાં નંગ ૨૦
 ૦૧૧ કોડીનાં નંગ ૧૫
 ૦૧૧ કોડીનાં નંગ ૧૦
 ૦૧ કોડીના નંગ ૫

ગજની ધાત.

૧ ગજના તસુ ૨૪
 ૦૧૧ ગજના તસુ ૧૮
 ૦૧૧ ગજના તસુ ૧૨
 ૦૧ ગજના તસુ ૬

તોલા ગદીઆણી ધાત.

૧ તોલાના ગદીઆણી ૨
 ૦૧૧ તોલાના ગદીઆણી ૧૧
 ૦૧૧ તોલાનો ગદીઆણો ૧
 ૦૧ તોલાનો ગદીઆણો ૦૧

તોલા માસાની ધાત.

૧ તોલાના માસા ૧૨
 ૦૧૧ તોલાના માસા ૬
 ૦૧૧ તોલાના માસા ૬
 ૦૧ તોલાના માસા ૩

રૂપિયા દોકડાની ધાત.

૧ રૂપિયાના દોકડા ૧૦૦
 ૦૧૧ રૂપિયાના દોકડા ૭૫
 ૦૧૧ રૂપિયાના દોકડા ૫૦
 ૦૧ રૂપિયાના દોકડા ૨૫

દોકડા ફોકડાની ધાત.

૧ દોકડાના ફોકડા ૧૦૦
 ૦૧૧ દોકડાના ફોકડા ૭૫
 ૦૧૧ દોકડાના ફોકડા ૫૦
 ૦૧ દોકડાના ફોકડા ૨૫

દોકડા બદામની ધાત.

૧ દોકડાની બદામ ૧૬
 ૦૧૧ દોકડાની બદામ ૧૨
 ૦૧૧ દોકડાની બદામ ૮
 ૦૧ દોકડાની બદામ ૪

બદામ વિસવાસીની ધાત.

૧ બદામની વિસવાસી ૧૬
 ૦૧૧ બદામની વિસવાસી ૧૨
 ૦૧૧ બદામની વિસવાસી ૮
 ૦૧ બદામની વિસવાસી ૪

તોલા વાલની ધાત.

૧ તોલાના વાલ ૩૨

તોલા રતીની ધાત.

૧ તોલાની રતી ૯૬

૦૧૧૧ તોલના વાલ ૨૪
 ૦૧૧૨ તોલના વાલ ૧૬
 ૦૧ તોલના વાલ ૮

૦૧૧૧ તોલની રતી ૭૨
 ૦૧૧૨ તોલની રતી ૪૮
 ૦૧ તોલની રતી ૨૪

મઢીઆણા વાલની ધાત.

૧ મઢીઆણાના વાલ ૧૬
 ૦૧૧૧ મઢીઆણાના વાલ ૧૨
 ૦૧૧૨ મઢીઆણાના વાલ ૮
 ૦૧ મઢીઆણાના વાલ ૪

વાલ રતિની ધાત.

૧ વાલની રતી ૩
 ૦૧૧૧ વાલની રતી ૨૪
 ૦૧૧૨ વાલની રતી ૧૬
 ૦૧ વાલની રતી ૦૧૧

રતિ મગની ધાત

૧ રતીના મગ ૪
 ૦૧૧૧ રતીના મગ ૩
 ૦૧૧૨ રતીના મગ ૨
 ૦૧ રતીનો મગ ૧

રતી ચોખાની ધાત.

૧ રતીના ચોખા ૬
 ૦૧૧૧ રતીના ચોખા ૪૧
 ૦૧૧૨ રતીના ચોખા ૩
 ૦૧ રતીના ચોખા ૧૧

આના દોકડાની ધાત

૧ આનાના દોકડા ૬૧
 ૨ આનાના દોકડા ૧૨૧
 ૩ આનાના દોકડા ૧૮૧
 ૪ આનાના દોકડા ૨૫

૮ આનાના દોકડા ૫૦
 ૧૨ આનાના દોકડા ૭૫
 ૧૬ આનાના દોકડા ૧૦૦

શેર પૈસાભારની ધાત.

૧ શેરના પૈસાભાર ૭૨
 ૦૧૧૧ શેરના પૈસાભાર ૫૪
 ૦૧૧૨ શેરના પૈસાભાર ૩૬

૭૨ પૈસાભારનો ૧ શેર
 ૫૪ પૈસાભારનો ૧૦૧
 ૩૬ પૈસાભારનો ૧૦૦

૦૧ સેરના પૈસાભાર	૧૮	૧૮ પૈસાભારનો પાશેર
નવટાંકના પૈસાભાર	૯	૯ પૈસાભારે નવટાંક
અધોળના પૈસાભાર	૪૧	૪૧ પૈસાભારનો અધોળ.

માણા કળશીની ધાત.

૯૬ માણાની કળશી અથવા	૧૬ શેષ
૭૨ માણાની પોણી કળશી અથવા	૧૨ શેષ
૪૮ માણાનો હારો અથવા અડધી કળશી—	૮ શેષ
૨૪ માણાનું ચોસીયું અથવા	૫ કળશી—૪ શેષ
૧૮ માણે ત્રણ શેષ	૪ પુવાલે પાલી
૧૨ માણે બે શેષ	૪ પાલીનું માણું
૬ માણે શેષ.	

પરચુરણ કોષ્ટક.

૧૬૦૦ બદામનો	૧ રૂપિયા	૧૦૦ દોઢાનો	૧ રૂપિયા
૧૬ આનાનો	૧ રૂપિયા	૧૯૨ પાધનો	૧ રૂપિયા
૬૪ પૈસાનો	૧ રૂપિયા	૪૦૦ રેસનો	૧ રૂપિયા
૪ પાવલાનો	૧ રૂપિયા		

કાલાનો ભાર ૨૦ મણનો ને કપાસીયાનો ભાર ૬ મણનો આપણા દેશમાં ચાલે છે પોણાબે હાથનો લુગડાં બરવાનો ૧ વાર ક-જેવાય છે. ડઝન એટલે બાર નંગ ૬ કાગળની છકડી, ૨૪ કાગળનો પા; ૨૦ ધાતું ૧ રીમ.

જાહેર ખામ...

હિંદુસ્તાન, કાઠિયાવાડ ને મુંબઈ ઇ.

એ તથા જાતની ભૂગોળવિદ્યા ભાષાનારને મહેલો પડે
વળી તમામ ઉપયોગી હકીકત વાળી. કિંમત બધે આના,
સદરજી તથા જાતના મોટા નકશા છોકરાઓને ધેર મોડી રાખી
આસ જોવાને ઉપયોગી. આ નકશાઓ રક્તમાં ચાલતા નકશા મુ-
જબ તમામ હકીકત વાળા હોવાથી ઘણો ફાયદો કરનારા થઈ પડે
કિંમત દોઢ દોઢ આનો.

કોમ્પા વળી તથા વંશાવ ૧,

ધોરજી ઉભયી છઠા મુઠી ઉપયોગી. કિંમત એક આનો.

હિંદુસ્તાનને મુંબઈ ઇસ્તાકાના નાના નકશા મોરારજી છઠા તથા
પાંચમાને જોઈ જોઈ ચીતરવાને ઉપયોગી. કિંમત ત્રણ ત્રણ પૈસા--

નકો—ઉપરના તમામમાં શેઠડેથી જથ્થાબંધ ખરીદનારને સેકડે
પચાસ રૂકા કમીશન અપાયછે. દપાલ ખર્ચ લેનારને શીર.

પદવાણુ મોહર

તા. ૧-૯-૯૩.

ગોવિંદજી લક્ષ્મીરામ દવે.

કે. ઓ. આ. ની ભોજનશાળા પાસે.

